

ПОДХОДИ И МОДЕЛИ В УПРАВЛЕНИЕТО НА СОЦИАЛНИ КОНФЛИКТИ

Асен Захариев

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: В доклада се разглеждат динамиката на средата на сигурност и различните форми на конфликти. Акцентът е поставен върху концепциите, стратегиите, методите и подходите при управлението на различните конфликти. Заложено е разбирането, че конфликтите могат да бъдат управлявани при определени условия с подходящите инструменти.

Ключови думи: конфликти, управление, подходи, превенция.

Въведение

Настъпилите коренни изменения в средата на сигурност в глобален и регионален мащаб пораждаат обективна необходимост от преосмисляне на някои досегашни теоретични постановки, свързани със същността, съдържанието и характера на конфликтите. Изследванията в тази насока все още се отличават със значителни различия в крайните теоретични обобщения и практически решения, въпреки че дават редица позитивни резултати в усилията на международната общност за предотвратяване на световен апокалипсис. Анализът на историческия опит и на някои съвременни публикации показва, че причините за това са различни, но преди всичко те се коренят в нееднаквото тълкуване на понятийния апарат на предметната област, в недостатъчното задълбочаване или изопачаването на генезиса на конфликтите в тяхната широка гама от разновидности в определени региони, в неадекватност към новата реалност.

В така изменилата се среда за сигурност теорията за същността, характера и класификацията на конфликтите придобива изключителна актуалност. Прецизното дефиниране на понятието „конфликт“, изясняването на коренните причини и механизмите на противоречията, които са неговите движещи сили, класификацията на конфликтите по определени научни критерии, анализът на отделните етапи на тяхната ескалация и методите и средствата за разрешаването им са ключови елементи в управлението на социалните конфликти.

Разкриването на закономерностите за възникване и развитие на конфликтите е твърде сложно, доколкото сложен е и техният характер. Те трудно се поддават и на класификация, тъй като всеки от тях е уникален.

Методология на изследването

Основният инструментариум при провеждането на изследването се състои в анализ на научни публикации и правнонормативни документи, както и синтез на знания и опит.

Резултати

От системна гледна точка конфликтите като социален феномен са естествено, неизбежно и необходимо явление. Огромното разнообразие от подсистеми в системата на съвременната държава и от подсистеми в отношенията между държавите и регионите поражда огромно разнообразие от конфликти, чието разрешаване е жизненоважно за оцеляването на човечеството. Всяка социална система има своя специфика, която слага отпечатък върху съдържанието на конфликта.

В резултат на множество изследвания изследователите единодушно застъпват становището, че конфликти възникват единствено при социални взаимодействия, като крайна форма за разрешаване на съществуващи противоречия. Ето защо конфликтът е биполярно явление, проявяващо се в активност на страните, насочена към преодоляване на противоречията им, при положение че тези страни са действени субекти [1]. Според Димитър Димитров конфликтът е форма на проявление на противоречията – универсален и вечен човешки и обществен феномен, базиран на динамичното взаимодействие между най-малко две противоборстващи си страни, причинен от различни интереси, потребности, цели, ценности, мнения и недостиг на ресурси, в който се използват средства от различно естество за достигане на целите и удовлетворяване на интересите, завършващ с победа, поражение, компромис или взаимно приемливо решение [2].

Милко Василев застъпва виждането, че конфликтът като явление е проява на противоречието, основаващо се на обективно съществуваща противоположност, вътрешнопротиворечиво начало или сблъсък на претендирани права [3].

Формиралите се на основата на изследвания общотеоретични парадигми с обяснително значение за същността на конфликта са:

- социално-биологичната – според нея конфликтът е вечен и вроден атрибут на човешкия индивид и обществото, като единственият начин за преодоляването и регулирането му е културата; класически представители на тази парадигма са Хърбърт Спенсър, Уилям Самнър и Зигмунд Фройд;
- класовата – според нея социалният конфликт е неизбежен продукт от сблъсъка на антагонистичните класи в обществото като резултат на коренно противоположните им интереси и възгледи, водещи по необходимост до революция, чиято основна същност е насилието; класически пред-

ставители на тази парадигма са Карл Маркс, Владимир Ленин и Херберт Маркузе;

– социално-психологическата – според нея решаваща роля за възникването и протичането на конфликтните взаимодействия играят особеностите на човешката психика, а регулирането им се постига чрез въздействие върху определени психични структури; класически представители на тази парадигма са Курт Левин и Якоб Морено;

– структурно-функционалната – според нея конфликтите са вид социална аномалия, а запазването на статуквото и осигуряването на безконфликтни отношения са главна цел на теорията и практиката; класически представител на тази парадигма е Толкът Парсънз;

– конфликтно-конструктивната – според нея социалният конфликт има както положителна, така и отрицателна страна и може да се регулира в определена степен; класически представители на тази парадигма са Георг Зимел, Макс Вебер и Ралф Дарендорф;

– универсалната – според нея е възможно създаването на общ модел на социалния конфликт, въз основа на който впоследствие да се търсят решения по пътя на прилагането на аналитични методи, изменението на социалните структури, възпрепятстващи удовлетворяването на базовите човешки потребности, и чрез изпреварващо решение на социалните противоречия; класически представители на тази парадигма са Кенет Боулдинг, Луис Крисбърг, Йохан Галтунг и Джон Бъртън.

Основните причини, които създават предпоставки за противопоставяне, са транснационалните въпроси, създаващи редица предизвикателства пред националните правителства и политически системи, изразяващи се в глобализация на ресурсите и екологичните проблеми, отваряне на пазарите и поява на плаващи валутни курсове, превръщане на капитала и на труда в глобална стока, превръщане на търговията в компонент на националния доход, разпространение на оръжията и военните технологии, възникване на напрежение между културите и ценностите на отделните нации и проникване на глобалните новинарски медии [4].

В науката са разработени множество концепции за обяснение на причините за конфликтите.

При управлението на конфликтите са възприети дейностите по предотвратяване, регулиране и разрешаване на конфликта. Общият термин за обозначаване на резултата от това управление е „овладяване на конфликта“. По същество предотвратяването на конфликтите е вид управленска дейност на субектите на социално взаимодействие, която изключва или свежда до минимум вероятността от възникване на конфликт между тях. Регулирането на конфликта е вид дейност, насочена към отслабване или ограничаване на противоборството между страните в конфликта и частич-

но нормализиране на техните отношения. Разрешаването на конфликта е вид дейност, чиято цел е слагане на край на конфликтното взаимодействие и пълна нормализация на отношенията между страните.

Особено широко приложение намира проблемно ориентираното разрешаване на конфликта. То е част от инструментариума на конфликтологията и е доказало своята ефективност за предотвратяване на разнообразни по вид и характер социални конфликти. Този подход се основава на задълбочен анализ на конфликтната ситуация, въз основа на който се изработват различни алтернативи за действие. По същество проблемно ориентираното разрешаване на конфликта е свързано с извършване на прогностична дейност, в процеса на която се подлагат на преценка действието на причините за неговото възникване и индикаторите за съдържанието на конфликтната ситуация [5].

Въпреки наличието на различни инструменти за управление все още не са избегнати редица остри конфликти. Конфликтите между Израел и Палестина, Русия и Украйна и др. показват, че все още няма ефективен механизъм за преодоляване на насилието при разрешаване на противоречията. Теорията на конфликта трябва да предлага нещо повече, а не само да идентифицира възможностите. Необходим е метод, който да е систематичен и да ни помага да направим обзор на процесите, които водят към тези резултати. Йохан Галтунг продължително е изследвал мира и е автор на метода „Трансенд“. Ако се представи като графика в координатна система, той би изглеждал по следния начин:

№	Позиция	Резултат	Процес	Сума	Дейност
1	1, 0 или – или	победа	борба	1	1
2	0, 1 или – или	победа	борба	1	1
3	0, 0 нито – нито	отказ	отлагане	0	2
4	1/2, 1/2, 50, 50	компромис	преговори	1	1
5	и двете	трансцедентност	диалог	2	0

Върху хоризонталата е разположена степента на реализация на целта, а върху вертикалната ос – другата цел. На диаграмата можем да разположим всичките девет комбинации.

Две несъвместими цели с пет резултата. Решението се намира в демонстрацията, че с минимално завъртане те вече не са взаимоизключващи се. Методът „Трансенд“ не е положително понятие, но предлага алтернативи и разширява възможностите. Положителната трансцедентност е ключът към преобразуването в метода. Ако изборът е „борба“, се постига победа,

удовлетворяваща едната страна, което означава, че в бъдеще може да донесе стремеж към отмъщение и реванш. Ако изберем „отлагане“, никоя цел не е удовлетворена и конфликтът не е разрешен. Отлагането, както и отеглянето много рядко водят до устойчивост. Негативната трансцедентност понякога може да бъде приемлива и да доведе до устойчивост, доколкото е постигната нова реалност. Ако изберем „компромис“, шансовете за устойчивост са значително повече. Но устойчивостта ще бъде временна, тъй като конфликтът все още е налице, но не избухва, защото противоречията са се притъпили. Ако достигнем до положителната трансцедентност, работата е свършена. Трансцедентността преобразува конфликта, като го прави по-управляем [6].

Методът е доказал своята ефективност при регулирането на микроконфликти, мезоконфликти, макроконфликти и мегаконфликти. Прилаган е в конфликта в бившата СФРЮ, в Руанда и мн. др. В него е заложено разбирането не за избягване на конфликта, а за недопускане на насилие при неговото разрешаване.

Изводи/Дискусия

На основата на гореизложеното може да се направят някои основни изводи:

– Конфликтите са неразделна и естествена част от живота на хората. Те са обусловени от различните интереси, цели, култура, потребности, емоции, но могат да бъдат преодолені по мирен начин, без използване на насилие.

– Горепосоченият метод може да даде положителни устойчиви резултати при разрешаването на конфликти, когато конфликтующите страни погледнат напред в бъдещето.

– При разрешаването на конфликта съществена роля играе третата страна. Необходимо е да се отчита, че посредниците могат да спомогнат за преодоляването на противоречията или да провокират ескалация на конфликта в зависимост от своите цели и интереси.

Заклучение

Противоречията са сложни и многообразни. Техният характер и особености зависят от сложността и многообразните социални явления и процеси, както и от условията на тяхното съществуване.

За успешното разрешаване на конфликтите е необходимо да се познават законите на битието, основните принципи на битието, същността на човешката природа, общностите от хора, (семейство, нация, държава, регион), войната, мирът и т.н., да се разбират законите на общественото раз-

витие, при което се достига до нови същностни възгледи и международни отношения.

В познавателния процес е необходимо процесите и явленията да бъдат разкривани в цялата си сложност и противоречивост. Това ще даде възможност своевременно да се открият съответните противоречия и да се приложат подходящи подходи за тяхното разрешаване.

References/Литература

1. **Gotsev, G.** Upravlenie pri krizi. Sofia: Avangard Prima, 2021, s. 29. ISBN: 978-619-239-543-8.
[Гоцев, Георги. Управление при кризи. София: Авангард Прима, 2021, с. 29. ISBN: 978-619-239-543-8.]
2. **Dimitrov, D.** Konfliktologia. Sofia: UI „Stopanstvo“, 2003, s. 39.
[Димитър, Д. Конфликтология. София: УИ „Стопанство“, 2003, с. 39.]
3. **Vasilev, M.** Problemi, printsiipi i protseduri pri analiza na konfliktite i krizite. Sofia, 2003, s. 15.
[Василев, М. Проблеми, принципи и процедури при анализа на конфликтите и кризите. София, 2003, с. 15.]
4. **Manev, M., R. Ruseva.** Upravlenie pri krizi i konflikti. Sofia: Softtrejd, 2005, s. 47. ISBN: 954-334-050-2
[Манев, М., Р. Русева. Управление при кризи и конфликти. София: Софттрейд, 2005, с. 47. ISBN: 954-334-050-2.]
5. **Genova, V.** Politsia i sotsialni konflikti. Sofia: NIKK-MVR, 2012, s. 133.
[Генова, В. Полиция и социални конфликти. София: НИКК-МВР, 2012, с. 133.]
6. **Galtung, Y.** Razreshavane na konflikti. Sofia: Siela, 2005, s. 64. ISBN: 954-649-705-3.
[Галтунг, Й. Разрешаване на конфликти. София: Сиела, 2005, с. 64. ISBN: 954-649-705-3.]

За автора

Асен Захариев е доцент в катедра „Национална сигурност“ на Университета по библиотекознание и информационни технологии. Тридесет години е работил в СДВР – МВР, „Национална служба „Сигурност“ – МВР, факултет „Сигурност“ на Академията на МВР и Държавна агенция „Национална сигурност“, като е заемал последователно различни изпълнителски и ръководни длъжности. Професионалните му интереси са в областта на защитата на националната сигурност.

За контакт с автора: a.zahariev@unibit.bg

APPROACHES AND MODELS IN SOCIAL CONFLICTS MANAGEMENT

Asen Zahariev

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: The report examines the dynamics of the security environment and the different forms of conflict. Emphasis is placed on conflict management concepts, strategies, and approaches. The understanding that conflicts can be managed under certain conditions with the appropriate instruments is accepted.

Keywords: conflicts, management, approaches, prevention.

About the Author

Asen Zahariev, associate prof., PhD, is a lecturer in the University of Library Studies and Information Technologies. The author has thirty years of work experience in the security services. His professional interests are in the field of defense of national security.

To contact the Author: a.zahariev@unibit.bg